

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, професора, професора кафедри
кримінального права Національної академії внутрішніх справ
Кришевич Ольги Володимирівни
на дисертацію Кушнарьової Олени Борисівни: «Кримінальна
відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

На підставі вивчення дисертації та публікацій Кушнарьової Олени Борисівни слід зазначити наступне.

Ступінь актуальності обраної теми. Через постійне реформування сфери нерухомості, великого масиву інформації, а також безлічі нюансів галузевого законодавства, учасники ринку щодня стикаються з великою кількістю питань, які вимагають негайних відповідей, а ще краще - оптимальних рішень і одне з них удосконалення національного законодавства щодо шахрайських дій у сфері нерухомого майна. На актуальність розгляду проблеми караності шахрайства у сфері нерухомості вказує і той факт, що в першому кварталі 2024 р. в Україні порушено 24188 кримінальних справ за ст. 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство». Це на 20% більше в порівнянні з відповідним періодом 2023 р. Лише 3422, або 14% усіх зареєстрованих справ на початку 2024 р. дійшли до суду. У 2023 р. в Україні було відкрито 82609 кримінальних проваджень за ст. 190 Кримінального кодексу України, що є найвищим показником за останні 11 років. Показник відкритих кримінальних проваджень за 2023 р. у 2,6 рази більший, ніж у 2022 р., коли вперше за тривалий час в Україні спостерігався сплеск активності аферистів.

В дисертаційному дослідженні висвітлено становлення та розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна, а також з'ясовано особливості зарубіжного досвіду законодавчої регламентації такої відповідальності. Надано характеристику нерухомості як товару відносно первинного та вторинного ринку.

Цікавим моментом виступає розгляд у дисертаційному дослідженні незаконних шахрайських схем на ринку нерухомості на основі аналізу кримінальних проваджень та узагальнення цих правопорушень на групи. Визначено авторкою порядок здійснення остаточної кваліфікації правопорушення проти власності. Використано в дисертаційному дослідженні приклади судової практики з розгляду справ щодо підстав для притягнення до кримінальної відповідальності.

Вступ дисертації містить обґрунтування вибору теми дослідження; зазначено про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. У першому розділі «Теоретико-правові аспекти кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері нерухомого майна» виявлено стан наукової розробленості проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері нерухомого майна; надано поняття нерухомого майна як предмета шахрайства та критерії його визначення; проведено порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері нерухомого майна.

Цікавим моментом виступає виділення низки ознак, які свідчать про специфіку правового статусу нерухомого майна як предмета протиправного посягання. Сформульовано авторкою визначення нерухомого майна як предмета протиправного посягання, а саме надано поняття: це введені в цивільний оборот об'єкти, безпосередньо пов'язані із землею або визнані законом нерухомим майном, вилучення та (або) звернення яких на користь винного або третіх осіб передбачає зміну їхнього юридичного статусу через державну реєстрацію права власності на них.

Авторка звертає увагу в дисертаційному дослідженні, що в законодавстві України відсутні єдині підходи до розуміння понять «майно», «нерухоме майно», тому запропоновано, що під нерухомим майном як предметом шахрайства необхідно розуміти введені в цивільний оборот об'єкти, безпосередньо пов'язані із землею або визнані законом нерухомим майном,

вилучення та (або) звернення яких шляхом обману чи зловживання довірою на користь винного або третіх осіб передбачає зміну їхнього юридичного статусу через державну реєстрацію майнових прав на них.

У другому розділі «Кримінально-правова характеристика шахрайства у сфері нерухомого майна» авторкою визначено об'єкт, предмет та ознаки об'єктивної сторони шахрайства у сфері нерухомого майна, розкрити їх особливості; визначено ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони шахрайства у сфері нерухомого майна, розкрити їх особливості. Також визначено фактори, які впливають на вибір способу вчинення певних дій: отримання максимального прибутку, ризик викриття, обізнаність потенційної жертви про вчинення відносно неї кримінального правопорушення, а відповідно, і можливість її звернення до правоохоронних органів, рівень контролю сфери, де планується вчинення кримінального правопорушення, можливість правоохоронних органів зафіксувати протиправні дії, а отже, і довести факт учинення кримінального правопорушення тощо.

Авторка в дисертаційному дослідженні звернула увагу на особливості ознак об'єктивної сторони шахрайства, відносно того, що ще до отримання нерухомого майна чи права на нього переслідує мету ними заволодіти, прийнявши рішення не повертати отримане майно чи його вартість потерпілому; потерпілий від шахрайства сам передає майно чи право на нього винному; крім фактичного доступу до нерухомого майна чи права на нього, винний повинен отримати від потерпілого право на здійснення щодо них будь-яких повноважень.

Авторкою визначено, що суб'єктивна сторона шахрайства у сфері нерухомого майна характеризується виною у вигляді прямого наміру та наявністю обов'язкової корисливої мети. Крім того, зазначено, що мета при шахрайстві є прагнення винного отримати фактичну можливість володіти, користуватися та розпоряджатися чужим нерухомим майном як своїм власним. Окреслено, що суб'єктом шахрайства є осудна фізична особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності. Крім того, авторка зазначила, що зниження віку кримінальної відповідальності не є доцільним, оскільки це

кримінальне правопорушення не поширене серед осіб, які не досягли 16-річного віку, а в разі вчинення ними шахрайства до таких осіб необхідно застосування інших заходів виховного впливу. В дисертаційному дослідженні доведено, що вчинюване шляхом обману чи зловживання довірою заволодіння нерухомим майном, правом на нерухоме майно, є свідомим та вольовим діянням, яке зумовлено потребами, інтересами винної особи, прагненням досягненням конкретного результату свідомо обраним шляхом.

У третьому розділі «Проблемні питання кваліфікації та покарання за шахрайство у сфері нерухомого майна» авторкою досліджено правозастосовну практику, виявлено проблеми кваліфікації шахрайства у сфері нерухомого майна, запропоновано рекомендації щодо їх вирішення; визначено напрями реалізації заходів щодо вдосконалення норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна.

Досліджено в дисертаційному дослідженні питання про розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень у сфері нерухомого майна, крім того, приділено увагу особливостям розмежування цивільно-правових і кримінально-правових відносин. Крім того, проаналізовано авторкою в дисертаційному дослідженні положення чч. 2–5 ст. 190 Кримінального кодексу України.

Запропоновано авторкою запровадити в Кримінальний кодекс України норму, яка передбачає відповідальність за неправомірне заволодіння чужим нерухомим майном (чи правом на нерухоме майно), зокрема у сфері нерухомого майна.

Таким чином, тема дисертаційної роботи О.Б. Кушнар'ової є актуальною і своєчасною, відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на засадах доктрини кримінального права та кримінологічних основах.

Належний науковий рівень дисертації забезпечується правильною постановкою мети і визначенням відповідно до неї завдань дослідження. Слід відмітити, що завдання, які поставила Кушнарєва О.Б., відповідають структурі роботи, змісту викладеного матеріалу та здобутим науковим результатам і вирішуються у роботі, що у свою чергу свідчить про досягнення поставленої мети дослідження.

Дисертаційна робота, яка подана Кушнарєвою Оленою Борисівною для захисту, характеризується системним підходом до предмету дослідження, оскільки об'єкт і предмет дослідження визначені дисертанткою досить чітко, результати дослідження характеризуються новизною. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків і відповідає цілям та задачам дослідження. Обрана структура певним чином відповідає цілям та задачам дослідження, дає змогу послідовно розглянути усі основні проблеми, визначені авторкою. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність підтверджуються аналізом теоретичних, методологічних і юридичних літературних джерел, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за шахрайство у сфері нерухомого майна. Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів. Отже, поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями. Обґрунтованість наукових положень підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій вітчизняних науковців. Водночас, слід відзначити творчий та критичний підхід автора до аналізу попередніх наукових розробок. Так, окрім наведення тієї чи іншої точки зору, авторка досконало аналізує, наводить аргументи «за» чи «проти», вдало підтверджує власну позицію матеріалами законодавчої та судової практики, що є свідченням вдалого ведення наукової полеміки.

Усе вищенаведене свідчить про високий рівень обізнаності дисертантки у питаннях, які стосуються досліджуваної проблеми, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених автором питань, без будь-яких сумнівів, є однією з перших в Україні комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена науковій розробці теоретичних та прикладних проблем формування й обґрунтування комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері нерухомого майна, що і обумовлюють актуальність обраної теми як для теорії кримінального права та кримінології, так і для правозастосовної й законодавчої практики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним сучасним дослідженням питань кримінальної відповідальності за шахрайство у сфері нерухомого майна. Цікавим моментом виступає сформульовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства у розглянутій сфері: 1) уточнення законодавчого визначення понять «обман» та «зловживання довірою»; 2) однозначне формулювання суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, указівка на юридичні факти, що свідчать про прямий намір винного, які можна довести на практиці; 3) законодавче вирішення питання про те, чи є «набуття права на майно» викраденням або самостійною формою шахрайства, шляхом внесення зміни до ст. 190 Кримінального кодексу України.

Крім того, авторкою приділено увагу особливостям розмежування цивільно-правових і кримінально-правових відносин, оскільки нехтування цією проблемою може призвести до порушення конституційних прав потерпілої особи. Для правильної кваліфікації кримінального правопорушення необхідно чітко розмежовувати вчинене кримінальне правопорушення у сфері нерухомості і суміжні кримінальні правопорушення.

Родзинкою дослідження виступає запропоноване запровадження в Кримінальний кодекс України норми, яка передбачає відповідальність за неправомірне заволодіння чужим нерухомим майном (чи правом на нерухоме майно), зокрема у сфері нерухомого майна.

Із метою уніфікації правозастосовної практики у справах про кримінальну відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна статтю 190 КК України авторкою запропоновано доповнення Приміткою такого змісту: «У межах цієї статті під набуттям права на чуже майно розуміється вчинене з корисливою метою протиправне, безплатне набуття права власності чуже майно, яке завдало шкоди власнику цього майна».

Таким чином, результати проведеного дослідження створюють передумови для подальших наукових досліджень проблем протидії шахрайству, що вчиняється у сфері обороту нерухомого майна, кримінологічної характеристики потерпілих, особи злочинця, а також виявлення причин та умов, що спричинили ці суспільно небезпечні діяння, на основі яких у подальшому має бути побудована стратегія і тактика запобігання кримінальним правопорушенням досліджуваної категорії.

Усі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни, достатньо повно розкриті у дисертації та опублікованих автором науково-дослідних роботах, які, без сумніву, є певним внеском у вітчизняну юридичну науку.

Імпонує наукова активність дисертантки, яка проявилась у **восьми** наукових працях, із яких п'ять опубліковані у фахових юридичних виданнях України.

Тема рецензованої дисертації відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а саме дослідження – своєчасним, оскільки результати наукового дослідження, основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю. Таким чином, дисертаційне дослідження Кушнарьової Олени Борисівни на тему: «Кримінальна відповідальність за

шахрайство у сфері нерухомого майна» містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені в ньому наукові положення заповнюють ряд законодавчих прогалин, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий внесок здобувача в науку кримінального права України, та водночас є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування. Таким чином, дисертація Кушнарьової Олени Борисівни на тему: «Кримінальна відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна» відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Кушнарьової Олени Борисівни на тему: «Кримінальна відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна», водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Деталізуйте особливості встановлення кваліфікуючої ознаки шахрайства, вчиненого в умовах воєнного чи надзвичайного стану, щодо нерухомого майна (ч. 3 ст. 190 КК).

2. Аргументуйте необхідність доповнення у ч. 5 ст. 190 КК особливо кваліфікуючою ознакою «... призвело до втрати нерухомого майна чи права на нерухоме майно громадянина або організації».

Однак, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а також можуть бути враховані у подальшій науковій розробці проблематики дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота **Кушнарьової Олени Борисівни** є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **Кушнарьової Олени Борисівни** на тему: «Кримінальна відповідальність за шахрайство у сфері нерухомого майна» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами) та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – **Кушнарьова Олена Борисівна** за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального права

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

Ольга КРИШЕВИЧ